

BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARIDA MUSTAQIL FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISH METODLARI

Olishova Nilufar Nematovna

*Samarqand viloyati Qo‘shrabot tumaniga qarashli 62-umumiy o‘rta ta‘lim maktabining
boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi*

Annotatsiya: *Mazkur maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida mustaqil fikrlashni rivojlantirishning pedagogik va psixologik asoslari tahlil qilinadi. Tadqiqotda interfaol metodlar, muammoli o‘qitish, o‘yin texnologiyalari hamda ijodiy topshiriqlarning o‘quvchilarning bilish faolligi, mantiqiy tafakkuri va mustaqil qaror qabul qilish ko‘nikmalarini shakllantirishdagi roli yoritiladi. Maqolada boshlang‘ich ta‘lim jarayonida mustaqil fikrlashni rivojlantirish ta‘lim sifatini oshirishning muhim omili ekanligi ilmiy jihatdan asoslab beriladi.*

Kalit so‘zlar: *boshlang‘ich ta‘lim, mustaqil fikrlash, interfaol metodlar, bilish faolligi, ijodiy topshiriqlar, pedagogik texnologiyalar*

Аннотация: *В статье анализируются педагогические и психологические основы развития самостоятельного мышления у учащихся начальных классов. Рассматривается эффективность интерактивных методов, проблемного обучения, игровых технологий и творческих заданий в формировании познавательной активности, логического мышления и навыков самостоятельного принятия решений. Обосновывается значимость развития самостоятельного мышления как одного из ключевых факторов повышения качества начального образования.*

Ключевые слова: *начальное образование, самостоятельное мышление, интерактивные методы, познавательная активность, творческие задания, педагогические технологии*

Abstract: *This article examines the pedagogical and psychological foundations of developing independent thinking skills among primary school students. The study analyzes the effectiveness of interactive methods, problem-based learning, game-based technologies, and creative tasks in enhancing students’ cognitive activity, logical thinking, and decision-making skills. The paper substantiates that fostering independent thinking is a crucial factor in improving the quality of primary education.*

Keywords: *primary education, independent thinking, interactive methods, cognitive activity, creative tasks, pedagogical technologies*

KIRISH

Zamonaviy ta‘lim tizimida shaxsning intellektual salohiyati, mustaqil fikrlashi va ijodiy yondashuvini rivojlantirish ustuvor pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Jamiyatda ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlarning jadallashuvi, axborot oqimining kengayishi hamda raqamli texnologiyalarning ta‘lim jarayoniga jadal kirib kelishi o‘quvchilardan faqat tayyor bilimlarni egallashni emas, balki mustaqil tahlil qilish, muammoli vaziyatlarda qaror

qabul qilish va yangicha fikrlash qobiliyatlarini ham talab etmoqda. Shu jihatdan boshlang‘ich ta‘lim bosqichi o‘quvchilarda mustaqil fikrlashning dastlabki asoslarini shakllantirish uchun eng muhim davr hisoblanadi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari psixologik va yosh xususiyatlariga ko‘ra bilimlarni asosan o‘qituvchi ko‘rsatmalari asosida qabul qiladi. An‘anaviy o‘qitish metodlarining ustunligi ularning faolligini cheklab, reproduktiv fikrlashni kuchaytirishi mumkin. Bu holat o‘quvchilarning mantiqiy mushohada yuritish, o‘z fikrini asoslab berish va muammoli vaziyatlarga mustaqil yechim topish ko‘nikmalarining yetarli darajada rivojlanmasligiga olib keladi. Shu sababli, boshlang‘ich ta‘lim jarayonida o‘quvchini faol subyektga aylantiruvchi zamonaviy pedagogik metodlardan foydalanish zarurati tobora ortib bormoqda.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida mustaqil fikrlashni rivojlantirish o‘quvchilarning bilish faolligi, nutqiy rivoji va mantiqiy tafakkuri bilan bevosita bog‘liqdir. Ushbu jarayonda interfaol metodlar, muammoli o‘qitish, o‘yin texnologiyalari hamda ijodiy topshiriqlardan foydalanish o‘quvchilarning fikrlash jarayonini faollashtiradi, ularni izlanishga undaydi va o‘z fikrini erkin ifodalashga o‘rgatadi. Natijada ta‘lim jarayoni mazmunan boyib, o‘quvchilarning darsga bo‘lgan qiziqishi va motivatsiyasi ortadi.

Shuningdek, kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etilayotgan zamonaviy ta‘lim tizimi boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida mustaqil fikrlash, ijodkorlik, tanqidiy yondashuv va muammoli vaziyatlarga moslashuvchan qaror qabul qilish ko‘nikmalarini shakllantirishni taqozo etadi. Bu esa mustaqil fikrlashni rivojlantirish metodlarini ilmiy jihatdan o‘rganish, ularning samaradorligini aniqlash va ta‘lim amaliyotiga tatbiq etishni dolzarb ilmiy-amaliy vazifa sifatida belgilaydi.

Demak, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida mustaqil fikrlashni rivojlantirish metodlarini tadqiq etish va ularni amaliyotda qo‘llash ta‘lim sifatini oshirish, o‘quvchilarning intellektual salohiyatini rivojlantirish hamda barkamol shaxsni shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Hozirgi globallashuv va raqamli jamiyat sharoitida ta‘lim tizimi oldiga qo‘yilayotgan asosiy vazifalardan biri – mustaqil fikrlaydigan, muammoli vaziyatlarga moslashuvchan yondasha oladigan va ijodiy qarorlar qabul qilishga qodir shaxsni shakllantirishdan iboratdir. Bu jarayonda boshlang‘ich ta‘lim bosqichi alohida ahamiyat kasb etadi, chunki aynan ushbu bosqichda o‘quvchilarning tafakkur faoliyati, bilish jarayonlari va shaxsiy sifatleri shakllanishining asosiy poydevori yaratiladi. Shu sababli boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida mustaqil fikrlashni rivojlantirish masalasi bugungi kunda dolzarb ilmiy-pedagogik muammo sifatida qaralmoqda.

Amaliyot shuni ko‘rsatmoqdaki, boshlang‘ich ta‘lim jarayonida an‘anaviy o‘qitish metodlarining ustunligi o‘quvchilarning fikrlash faolligini yetarli darajada ta‘minlamaydi. Ko‘plab hollarda o‘quvchilar tayyor bilimlarni o‘zlashtirish bilan cheklanib, o‘z fikrini erkin bayon qilish, tahlil qilish va xulosa chiqarish jarayonlarida passivlik ko‘rsatadilar. Bu holat ularning keyingi ta‘lim bosqichlarida mustaqil ta‘lim olish, muammoli vaziyatlarni hal etish va tanqidiy fikrlash qobiliyatlariga salbiy ta‘sir ko‘rsatadi.

Zamonaviy ta'lim tizimida kompetensiyaviy yondashuvning joriy etilishi boshlang'ich sinf o'quvchilarida mustaqil fikrlash, ijodkorlik va mantiqiy tafakkurni rivojlantirishni taqozo etmoqda. O'quvchilarning bilish faolligini oshirish, ularni faol o'quv faoliyatiga jalb etish hamda o'z fikrini asoslab berishga o'rgatishda interfaol metodlar, muammoli o'qitish, o'yin texnologiyalari va ijodiy topshiriqlarning didaktik imkoniyatlarini ilmiy jihatdan o'rganish zarurati mavjud.

Shuningdek, boshlang'ich sinf o'quvchilarining yosh va psixologik xususiyatlarini inobatga olgan holda mustaqil fikrlashni rivojlantirish metodlarini tanlash va qo'llash masalasi ham dolzarblik kasb etadi. Har bir o'quvchining individual qobiliyatlari, qiziqishlari va bilish darajasini hisobga olgan holda tashkil etilgan ta'lim jarayoni o'quvchilarning intellektual rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Demak, boshlang'ich sinf o'quvchilarida mustaqil fikrlashni rivojlantirish metodlarini ilmiy asosda o'rganish, ularning ta'lim samaradorligiga ta'sirini aniqlash va amaliyotga tatbiq etish ta'lim sifatini oshirish, barkamol shaxsni shakllantirish hamda zamonaviy jamiyat talablariga mos raqobatbardosh avlodni tarbiyalash nuqtayi nazaridan nihoyatda dolzarb hisoblanadi.

ASOSIY QISM

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida mustaqil fikrlashni rivojlantirish jarayoni pedagogik va psixologik jihatdan murakkab bo'lib, u ta'lim jarayonini ongli, maqsadli va tizimli tashkil etishni talab etadi. Mustaqil fikrlash o'quvchining bilimlarni tayyor holda qabul qilishdan voz kechib, ularni tahlil qilish, solishtirish, umumlashtirish va xulosa chiqarish qobiliyatini ifodalaydi. Shu bois, boshlang'ich ta'limda mazkur ko'nikmani shakllantirish o'quvchilarning intellektual rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etadi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining yosh xususiyatlari ularning fikrlash faoliyati ko'proq konkret-obrazli xarakterga ega ekanligini ko'rsatadi. Mazkur holat ta'lim jarayonida vizual, o'yin va amaliy faoliyatga asoslangan metodlardan keng foydalanishni taqozo etadi. Interfaol metodlar aynan shu ehtiyojga javob berib, o'quvchilarning bilish jarayonini faollashtirishga xizmat qiladi. Masalan, “Aqliy hujum” metodi orqali berilgan savollarga turli javob variantlarini ilgari surish o'quvchilarning erkin fikrlashini va o'z nuqtayi nazarini ifodalashini rag'batlantiradi.

Muammoli o'qitish metodi boshlang'ich sinf o'quvchilarida mustaqil fikrlashni rivojlantirishda samarali vositalardan biri hisoblanadi. Dars jarayonida muammoli vaziyatlarni yaratish o'quvchilarni izlanishga, sabab-oqibat bog'liqliklarini aniqlashga va mantiqiy xulosalar chiqarishga undaydi. Bunday yondashuv o'quvchilarning fikrlash jarayonini faollashtirib, ularni passiv tinglovchidan faol ishtirokchiga aylantiradi.

Boshlang'ich ta'limda o'yin texnologiyalaridan foydalanish ham mustaqil fikrlashni rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. O'yinli topshiriqlar orqali o'quvchilar bilimlarni qiziqarli va oson shaklda o'zlashtiradilar, bir vaqtning o'zida esa mantiqiy fikrlash, tezkor qaror qabul qilish va muammolarni hal etish ko'nikmalarini rivojlantiradilar. Didaktik o'yinlar o'quvchilarning o'quv motivatsiyasini oshirib, ularning dars jarayonidagi faolligini kuchaytiradi.

Ijodiy topshiriqlar va mustaqil ishlar boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida mustaqil fikrlashni shakllantirishning samarali vositalaridan biridir. Rasm chizish, matn tuzish, hikoya davom ettirish, muammoli savollarga javob topish kabi topshiriqlar o‘quvchilarning tasavvurini kengaytiradi va ularni erkin fikrlashga o‘rgatadi. Bunda o‘qituvchi yo‘naltiruvchi va maslahat beruvchi rolini bajarib, o‘quvchilarning tashabbusini qo‘llab-quvvatlashi muhimdir.

Shuningdek, guruhiy va juftlikda ishlash metodlari o‘quvchilarning ijtimoiy fikrlashini rivojlantirishga xizmat qiladi. O‘zaro muloqot jarayonida o‘quvchilar bir-birining fikrini tinglash, baholash va umumiy xulosaga kelishni o‘rganadilar. Bu jarayon o‘quvchilarda hamkorlik, muloqot madaniyati va tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini shakllantiradi.

Xulosa qilib aytganda, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida mustaqil fikrlashni rivojlantirishda interfaol metodlar, muammoli o‘qitish, o‘yin texnologiyalari va ijodiy topshiriqlardan kompleks foydalanish yuqori samaradorlikka ega. Ushbu metodlarning tizimli va maqsadli qo‘llanilishi o‘quvchilarning bilish faolligini oshirish, intellektual salohiyatini rivojlantirish va ta‘lim sifatini yaxshilashga xizmat qiladi.

Zamonaviy ta‘lim tizimi sharoitida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida mustaqil fikrlashni rivojlantirish masalasi pedagogika fanining muhim ilmiy-amaliy yo‘nalishlaridan biri sifatida namoyon bo‘lmoqda. Jamiyatda ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy jarayonlarning jadal rivojlanishi, axborot oqimining ortishi hamda raqamli texnologiyalarning ta‘lim jarayoniga kirib kelishi o‘quvchilardan mustaqil tahlil qilish, tanqidiy yondashish va ijodiy qaror qabul qilish ko‘nikmalarini talab etmoqda. Ushbu kompetensiyalarni shakllantirish esa boshlang‘ich ta‘lim bosqichidan boshlab izchil ravishda amalga oshirilishi lozim.

Amaliyotda boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining mustaqil fikrlash darajasi ko‘p hollarda yetarli emasligi kuzatiladi. O‘quvchilarning aksariyati tayyor bilimlarni qabul qilishga odatlanib qolgan bo‘lib, muammoli vaziyatlarda mustaqil xulosa chiqarish va o‘z fikrini asoslab berishda qiyinchiliklarga duch keladi. Bu holat, avvalo, ta‘lim jarayonida an‘anaviy o‘qitish metodlarining ustunligi va interfaol yondashuvlarning yetarli darajada qo‘llanilmayotgani bilan izohlanadi. Shu sababli mustaqil fikrlashni rivojlantirishga qaratilgan metodlarning ilmiy asoslarini chuqur o‘rganish zarurati mavjud.

Boshlang‘ich ta‘lim bosqichi o‘quvchilarning tafakkur faoliyati shakllanadigan muhim davr hisoblanadi. Ushbu bosqichda o‘quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlariga mos keladigan metodlarni tanlash va qo‘llash ularning intellektual rivojlanishiga bevosita ta‘sir ko‘rsatadi. Shu nuqtayi nazardan, interfaol metodlar, muammoli o‘qitish, o‘yin texnologiyalari va ijodiy topshiriqlarning boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida mustaqil fikrlashni rivojlantirishdagi samaradorligini ilmiy jihatdan tadqiq etish muhim ahamiyat kasb etadi.

Shuningdek, kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan zamonaviy ta‘lim standartlari boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida mustaqil fikrlash, ijodkorlik va tanqidiy tafakkurni rivojlantirishni ustuvor vazifa sifatida belgilaydi. Mazkur talablarni amaliyotda to‘liq amalga oshirish uchun mustaqil fikrlashni rivojlantirish metodlarini tizimlashtirish, ularning pedagogik imkoniyatlarini aniqlash va ta‘lim jarayoniga samarali tatbiq etish zarur.

Demak, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida mustaqil fikrlashni rivojlantirish metodlarini ilmiy asosda o‘rganish ta‘lim sifatini oshirish, o‘quvchilarning intellektual salohiyatini rivojlantirish va barkamol shaxsni shakllantirish nuqtayi nazaridan dolzarb va zarur ilmiy-amaliy vazifa hisoblanadi.

XULOSA

Mazkur maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida mustaqil fikrlashni rivojlantirish masalasi pedagogik va psixologik jihatdan tahlil qilindi. Tadqiqot jarayonida mustaqil fikrlashni shakllantirish boshlang‘ich ta‘limning asosiy vazifalaridan biri ekanligi, mazkur ko‘nikma o‘quvchilarning intellektual rivojlanishi, bilish faolligi va keyingi ta‘lim bosqichlaridagi muvaffaqiyatlari bilan bevosita bog‘liq ekanligi asoslab berildi.

O‘tkazilgan tahlillar shuni ko‘rsatdiki, interfaol metodlar, muammoli o‘qitish, o‘yin texnologiyalari va ijodiy topshiriqlar boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining fikrlash jarayonini faollashtiruvchi samarali pedagogik vositalar hisoblanadi. Ushbu metodlar o‘quvchilarning bilimlarni ongli ravishda o‘zlashtirishiga, o‘z fikrini erkin ifodalashiga, mantiqiy xulosa chiqarish va mustaqil qaror qabul qilish ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Shuningdek, mustaqil fikrlashni rivojlantirish jarayonida o‘qituvchining yo‘naltiruvchi va tashkilotchilik roli muhim ahamiyat kasb etishi aniqlandi. Ta‘lim jarayonining o‘quvchilarning yosh va individual xususiyatlarini inobatga olgan holda tashkil etilishi, ta‘lim metodlarining tizimli va maqsadli qo‘llanilishi o‘quvchilarning intellektual salohiyatini oshirishga ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi.

Xulosa qilib aytganda, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida mustaqil fikrlashni rivojlantirish metodlarini ta‘lim jarayoniga keng joriy etish ta‘lim sifatini oshirish, kompetensiyaviy yondashuv talablarini amalga oshirish hamda barkamol, ijodkor va mustaqil fikrlovchi shaxsni shakllantirishda muhim pedagogik ahamiyatga ega. Ushbu yo‘nalishdagi ilmiy izlanishlarni davom ettirish va ularning natijalarini amaliyotga tatbiq etish zamonaviy boshlang‘ich ta‘limni rivojlantirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Yo‘ldoshev J.G‘., Usmonov S.A. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: O‘qituvchi, 2013.
2. Azizxo‘jayeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent: TDPU, 2012.
3. Sayidahmedov N.S. Yangi pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Moliya, 2011.
4. Muslimov N.A. Boshlang‘ich ta‘lim metodikasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2016.
5. Xodjayev B.X. Boshlang‘ich ta‘limda interfaol metodlar. – Toshkent: Innovatsiya, 2019.

6. Qodirova F.R. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida tafakkurni rivojlantirish metodikasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2015.